

SOVYET MİRASINDAN ULUSAL KİMLİĞE: ORTA ASYA'DAKİ TÜRK DEVLETLERİNDE KİMLİK İNŞASI

Sovyetler Birliğinin Orta Asya'da yürüttüğü kimlik mühendisliği süreci yalnızca yönetsel bir düzenleme değil, aynı zamanda yukarıdan aşağıya dayatılan bir kimlik inşa süreci yaratmıştır. Resmî söylemde her halka kendi milli yurdunun verilmesinin amaçlandığı ileri sürülse de bu süreçte ortak Türkistan kimliği bilinçli bir biçimde parçalanmış ve Türk üst kimliği yerine Özbek, Türkmen, Kazak, Kırgız gibi alt kimlikler ön plana çıkarılmıştır.

Batuhan Eren Demir

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü – Uluslararası Siyaset, Trabzon

Giriş

Orta Asya bölgesi, Hazar Denizi ve Batı Çin bölgesi arasında Türklerin yaşadığı geniş bir kara havzasını ifade etmektedir. Bölge aynı zamanda “Türkistan” adıyla da bilinmektedir ve insanlığın bilinen tarihinde pek çok kadim devletin egemenliğine ev sahipliği yapmıştır. Bu bölgeyi 1917 Ekim Devrimi'nden 1991'e kadar hâkimiyeti altında tutan Sovyetler Birliğinin 1991'de dağılması sonucunda uluslararası sistemde jeopolitik bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu durum Sovyetler Birliğinden kopan yeni bağımsız devletler açısından da derin bir kimlik krizi yaratmıştır. Orta Asya bölgesinde bağımsızlığını Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla kazanan Türk cumhuriyetleri içerisinde bu süreç, devlet inşası gerçekleştirilirken aynı

zamanda bir ulusal kimlik inşası sorununu da gündeme getirmiştir. Sovyetler Birliği kurulduğu yıllarda Orta Asya bölgesinde bulunan devletlerin aralarında bir birlik ve kimlik oluşturmasını önlemek amacıyla bölge uluslarını bölme yoluna gitmiştir. Bu dönemde merkezi otorite tarafından şekillendirilen kimlikler, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla yerini yeniden tanımlanması gereken ulusal kimlik arayışlarına bırakmıştır. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi devletler, hem Sovyetler Birliği sonrasında kalan miras ile hesaplaşmak hem de tarihsel ve kültürel köklerine dayalı yeni bir ulusal kimlik inşa etmek durumunda kalmışlardır.

Kimlik inşasının öneminin anlaşılması hususu, uluslararası ilişkiler disiplininde özellikle İnşacı

teorinin sunduğu teorik araçları kullanma mecburiyeti getirmektedir. Alexander Wendt'e göre, kimlik sabit bir olgu değil, sosyal etkileşimler yoluyla inşa edilen dinamik bir süreçtir (Wendt, 1999, s. 224-227). Bununla birlikte Orta Asya bölgesinde yalnızca modernist ve plüralist (çoğulcu) yaklaşımlar kimlik oluşumunu açıklamakta yetersiz kalmakta; tarihsel süreklilik, mitler, semboller ve kolektif hafızayı merkeze alan Etnosembolist yaklaşım daha açıklayıcı bir zemin sağlamaktadır (Smith, 2017, s. 14-15).

Bu çalışma, Sovyetler sonrası Orta Asya bölgesinde bulunan Türk devletlerinin kimlik inşası sürecini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öncelikle teorik bir çerçeve sunulacak, ardından Sovyetler Birliğinin politikalarının yarattığı kimlik boşluğu incelenecek ve son olarak bağımsızlık sonrası uygulanan kimlik politikaları değerlendirilecektir. Çalışmanın temel iddiası, Orta Asya'daki kimlik inşasının yalnızca modern devlet politikalarının ürünü olmadığı; aksine tarihsel semboller, etnik aidiyetler ve kültürel mirasın yeniden yorumlanmasıyla şekillenen Etnosembolist bir süreç olduğudur.

1. Teorik Çerçeve: Kimlik ve İnşacılık

1.1. Kimlik Kavramı ve Ulusal Kimlik

Kimlik kavramı, bireylerin ve toplulukların kendilerini tanımlama biçimlerini ifade eden çok katmanlı bir olgudur. Ulusal kimlik ise bu tanımlamanın toplumsal düzeydeki yansıması olup, ortak tarih, dil, kültür ve semboller etrafında şekillenir. Uluslararası ilişkiler literatüründe kimlik, yalnızca içsel bir aidiyet değil, aynı zamanda "öteki" ile kurulan ilişkiler bağlamında anlam kazanan bir süreç olarak ele alınmaktadır (Bilgin, 2010, s. 616-617).

Ulus ise Benedict Anderson'a göre üyelerinin birbirlerini tanımasalar dahi kendilerini aynı topluluğun parçası olarak hayal ettikleri bir "hayali cemaat"tir (Anderson, 1993, s. 4-6). Bu yaklaşım, ulusal kimliğin doğal bir olgu olmadığını, aksine tarihsel süreçte inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Ancak Anderson'un modernist perspektifi, ulusların tamamen modern dönemin ürünü olduğu varsayımı nedeniyle eleştirilmiş, özellikle tarihsel sürekliliği göz ardı ettiği ileri sürülmüştür.

Orta Asya Türk devletlerinin kimlik inşası süreçleri, yalnızca modern devlet politikalarıyla değil, aynı zamanda tarihsel Türk kimliği, ortak kültürel miras ve İslamiyet gibi unsurlar üzerinden anlaşılabilir. Dolayısıyla ulusal kimlik hem modern siyasal süreçlerin ürünü hem de tarihsel sürekliliğin taşıyıcısıdır. Bu ikili yapı, özellikle Sovyetler sonrası toplumlarda daha görünür hale gelmektedir.

Bu noktada Anthony Smith'in Etnosembolist yaklaşımı kapsayıcı bir açıklama sunmaktadır. Smith'e göre ulusal kimlikler, modern dönemde şekillense de köklerini tarihsel etnik topluluklardan almaktadır. Mitler, toplumsal hafıza, semboller ve tarihsel anlatılar, ulusal kimliğin oluşumunda belirleyici unsurlardır (Smith, 2017, s. 40-41). Bu bağlamda Orta Asya Türk devletlerinin kimlik inşası süreçleri, yalnızca modern devlet politikalarıyla değil, aynı zamanda tarihsel Türk kimliği, ortak kültürel miras ve İslamiyet gibi unsurlar üzerinden anlaşılabilir. Dolayısıyla ulusal kimlik hem modern siyasal süreçlerin ürünü hem de tarihsel sürekliliğin taşıyıcısıdır. Bu ikili yapı, özellikle Sovyetler sonrası toplumlarda daha görünür hale gelmektedir.

1.2. Uluslararası İlişkilerde İnşacı Yaklaşım

Uluslararası ilişkilerde İnşacı yaklaşım, devlet davranışlarını yalnızca maddi güç unsurlarıyla açıklayan Realist ve Liberal teorilere karşı bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Alexander Wendt'e göre uluslararası sistemin temel unsurları olan devletler çıkarlarını ve kimliklerini sosyal etkileşimler yoluyla inşa ederler (Wendt, 1999, s. 231). Bu yaklaşım, kimlik ve çıkarların birbirinden bağımsız değil, karşılıklı olarak birbirini şekillendiren unsurlar olduğunu savunur.

Wendt'in en bilinen önermelerinden biri olan "anarşi devletlerin ona yüklediği anlamdır" ifadesi, uluslararası sistemin nesnel bir gerçeklikten ziyade sosyal olarak inşa edilmiş bir yapı olduğunu vurgular (Wendt, 1999, s. 312-313). Bu bağlamda devletlerin kimlikleri yalnızca iç politikalarını değil aynı zamanda dış politikalarını ve diğer aktörlerle ilişkilerini doğrudan etkilemektedir.

Pınar Bilgin, inşacı yaklaşım çerçevesinde güvenlik ile kimlik arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte ve devletlerin tehdit algılarının da kimlik üzerinden şekillendiğini belirtmektedir (Bilgin, 2010, 615-622). Sovyetler sonrası Orta Asya'da yeni devletlerin kimliklerini yeniden tanımlama süreci, dış politika tercihlerini ve bölgesel ilişkilerini dolaylı olarak etkilemiştir. İnşacı yaklaşım, bu yönüyle Orta Asya'daki kimlik inşasını analiz etmek için güçlü bir teorik araç sunmaktadır. Çünkü bu süreçte kimlik, yalnızca iç politik bir mesele değil, aynı zamanda uluslararası sistemle etkileşim içinde şekillenen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

1.3. Kimlik, Devlet ve Ulus İnşası İlişkisi

Kimlik, devlet ve ulus inşası süreçleri birbirinden ayrılmaz biçimde iç içe geçmiş olgulardır (Şengöz, 2022, s. 286-290). Modern devletin ortaya çıkışıyla birlikte ulus inşası, siyasal otoritenin meşruiyetini sağlamak için başvurulan temel araçlardan biri haline gelmiştir. Bu süreçte devlet; eğitim, dil politikaları, tarih yazımı ve semboller aracılığıyla ulusal kimliği inşa eder (Elçi, 2023, s. 301).

Anderson'un "hayali cemaatler" yaklaşımı bu sürecin nasıl işlediğini açıklarken, Smith'in Etnosembolist perspektifi devletlerin bu inşa sürecinde tarihsel ve kültürel unsurları nasıl yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ulus inşası, tamamen yeni bir kimlik yaratmaktan ziyade, mevcut tarihsel unsurların seçilmesi ve yeniden yorumlanması süreci olarak değerlendirilebilir (Smith, 2017, s. 86).

Orta Asya örneğinde bu durum daha belirgindir. Sovyetler Birliği döneminde yapay olarak sınırlandırılmış ve kategorize edilmiş kimlikler, bağımsızlık sonrasında yeniden tanımlanmıştır. Bu süreçte devletler bir yandan Sovyet mirasını aşmaya çalışırken diğer yandan tarihsel Türk kimliğine, İslam kültürüne ve yerel etnik unsurlara dayalı yeni bir ulusal kimlik oluşturma çabası içine girmiştir (Coldoşev, 2019, s. 308-311).

**Enternasyonalizm ideolojisi ile amaç,
Sovyet ideolojisine bağlı, sosyalist
değerleri benimseyen ve merkezî
otoriteye sadık bir "Sovyet insanı"
yaratmaktır.**

Ayrıca kimlik inşası yalnızca iç politik bir araç olmamış, aynı zamanda dış politika tercihlerini de şekillendirmeyi sürdürmüştür. Örneğin Özbekistan ve Kazakistan gibi ülkeler tarihsel miraslarını kullanarak hem bölgesel hem de küresel düzeyde kendilerine özgü bir kimlik konumlandırması geliştirmiştir (Kelerkhan, 2023, s. 112). Sonuç olarak kimlik, devlet ve ulus inşası süreçleri karşılıklı etkileşim içinde ilerleyen dinamik süreçlerdir. Sovyetler sonrası Orta Asya'da bu süreç Etnosembolist unsurların belirgin şekilde ön plana çıktığı özgün bir örnek teşkil etmektedir (Temür, 2023, s. 167).

2. Sovyet Mirası ve Kimlik Boşluğu

2.1. Sovyet Milliyetler Politikası

20. yüzyılın başlarında Rus Çarlığı yıkılmış, son hanedan üyeleri kurşuna dizilmiş ve Rusya'da Bolşevikler iktidarı ele geçirmişlerdir. Bolşevik lideri Vladimir Lenin, Çarlığa karşı giriştiği ayaklanmada Rus olmayan ulusların desteğini sağlayabilmek adına bütün bu halklara "self-determinasyon" (öz belirleme/kendi kaderini tayin hakkı) hakkı tanıyacağı sözü vermiştir (Lenin, 1914, s. 393-395). Ayaklanmanın başarılı olması ve Çar'ın devrilmesi ile 1917 yılında Lenin, bu coğrafyada yaşayan bütün halkların dini inançlarını özgürce yaşayabileceklerine dair bir kararname çıkartmıştır. "Bütün Rus ve Doğu Müslüman İşçiler Bildirgesi" isimli kararnamede bu uluslara kendi ülkelerine sahip olup, kendi hayatlarını kendi isteklerine göre yaşama hakkı tanınmıştır. (Öz, 2014, s. 54-55). Bu kanunname doğrultusunda 1918 senesinde Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş böylece bölgenin ana unsuru olan Türkler, Sovyetler Birliğine bağlı bir Özerk Cumhuriyete sahip olmuşlardır (Kanat & Kılınç, 2024, s. 42).

1924 yılına gelindiğinde, bölgede Pantürkizm (Türkçülük) ve Panislamizm (Ümmetçilik) fikirlerinin birleştiriciliğinden çekinen Sovyet lideri Josef Stalin "Rus olmayan gruplara karşı millet oluşturma" politikası kapsamında bölgede bulunan Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini lağvederek bunun yerine etnik köken ayırımına dayalı yeni cumhuriyetler kurulması kararı almıştır. Böylece bölge halklarının "Türk" ve "İslam" kimliği ekseninde birleşmesi önlenmeye çalışılmıştır (Coldoşev, 2019, s. 318).

Sovyetlerin Orta Asya'da yürüttüğü bu kimlik mühendisliği süreci, yalnızca yönetsel bir düzenleme

değil, aynı zamanda yukarıdan aşağıya dayatılan bir kimlik inşa süreci yaratmıştır. Resmî söylemde her halka kendi millî yurdunun verilmesinin amaçlandığı ileri sürülse de bu süreçte ortak Türkistan kimliği bilinçli bir biçimde parçalanmış ve Türk üst kimliği yerine Özbek, Türkmen, Kazak, Kırgız gibi alt kimlikler ön plana çıkarılmıştır. Bu durum, günümüzde var olan modern ulus-devletlerin temellerini oluştururken, bu kimlikler nezdinde tarihsel ve kültürel bağların zayıflamasına neden olmuştur. Özellikle dil politikaları ve cetvelle çizilmiş sınırlar, bu politikanın en somut araçları arasında yer almıştır.

Terry Martin tarafından “affirmative action empire” (pozitif ayrımcılık imparatorluğu) olarak tanımlanan bu sistem, Sovyet yönetiminin etnik gruplara belirli ölçülerde kültürel ve kurumsal özerklik tanıyarak onları sisteme entegre etme çabasını ifade etmektedir (Martin, 2001, s. 1-11). Nezih Müsaoglu'nun belirttiği gibi Sovyet milliyetler politikası, Türk dünyasında ortak kimlik unsurlarını parçalayarak daha küçük ve kontrol edilebilir etnik kimlikler yaratmayı hedeflemiştir (Musaoglu, 2009, s. 263). Sovyet milliyetler politikası bu yönleriyle Orta Asya'da hem ulusal kimliklerin oluşumuna zemin hazırlamış hem de bu kimliklerin yapay ve parçalı bir karakter kazanmasına neden olmuştur. Bu çelişkili miras, bağımsızlık sonrası kimlik inşası süreçlerinin en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur.

2.2. Sovyet Döneminde Kimlik İnşası

Sovyetler Birliği kuruluşunun ilk yıllarında her kültüre önem verildiği izlenimi yaratırken Sovyet Komünist Partisi'nin 10. Kongre'sine gelindiğinde Stalin, Milliyetçiliğin Komünizm için çok büyük bir tehdit ifa ettiğini ve hızla bertaraf edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Akıncı & Jafarlı, 2020, s. 510). Bu durum ilerleyen yıllarda bölgede bulunan ulusların enternasyonalizm ideolojisi ile asimilasyon politikasına maruz bırakılacağını göstermiştir.

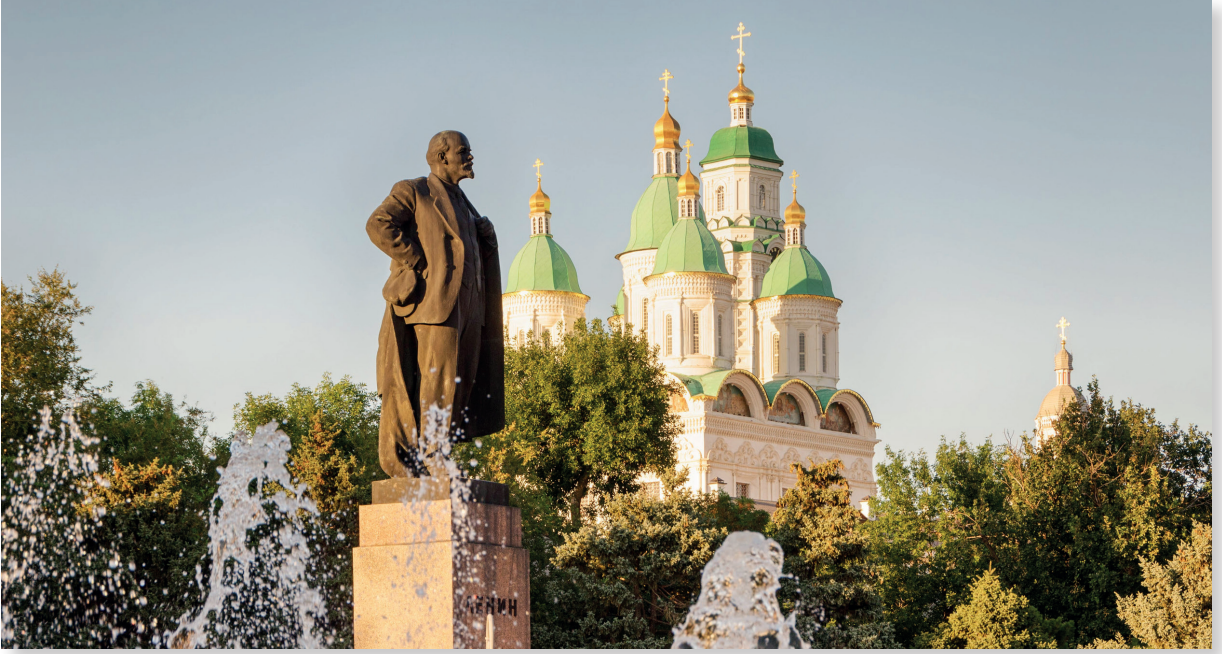
Enternasyonalizm ideolojisi ile amaç, Sovyet ideolojisine bağlı, sosyalist değerleri benimseyen ve merkezî otoriteye sadık bir “Sovyet insanı” yaratmaktır (Şahin, 2023, s. 32). Enternasyonalizm ideolojisi, günümüz modern devletlerinin kimlik oluşum ve gelişim süreçlerinde derin sosyolojik krizler ile karşılaşmalarına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği, egemenliği altında bulunan ulusların kimlik inşalarını yalnızca idari düzenlemeler ile sınırlı tutmayarak eğitim, dil, tarih yazımı ve kültürel politikalar aracılığıyla daha kapsamlı bir kimlik inşası sürecine dönüştürmüştür. Bu süreçte Türk halklarının kimlik dönüşümü, “Sovyet Adamı” (Homo Sovieticus) sürecinin önemli bir parçası olmuştur (Öztürk, 2022, s. 200-201).

Sovyet kimlik inşasının en önemli araçlarından birisi eğitim sistemi üzerinden şekillendirilmiştir. Öğrencilere verilen tarih ve sosyal bilimler eğitimi, Sovyet ideolojisini merkeze alarak kurgulanmış; yerel tarih anlatıları, simgeler ve destanlar büyük ölçüde görmezden gelinerek Sovyet perspektifinde “Sovyet Milliyetler Politikası” ekseninde uyarlanmıştır. Bu durum, ulus hafızasının yeniden şekillendirilmesini sağlamıştır. Müsaoglu'na göre Sovyet tarih yazımı, Türk halklarının ortak geçmişini geri plana iterek, onları birbirinden bağımsız ve ayrı gelişen topluluklar olarak sunmuştur (Musaoglu, 2009, s. 263).

Sovyet insanı yaratma politikasında dil politikaları da kimlik inşasının merkezi unsurlarından birisidir. Dil reformları tek seferde değil aşamalı şekilde gerçekleştirilmiştir. Dil alanında yapılan ilk değişiklik dinsel birliğin ortadan kaldırılması amacıyla Arap alfabesinin ve Arapçanın bölgeden uzaklaştırılmasıdır. İkinci değişiklik, Türkistan'da bulunan halkların dillerinin farklılaştırılmasıdır. Oluşturulan yerel dillerin zenginleştirilmesi halkların birlikte hareket etmesini önlemeye yönelik olmuştur. Arap alfabesinin kaldırılmasında sunulan temel gerekçe alfabenin oldukça zor olduğu ve bunun bölge halkının okuma yazma bilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmesi olarak sunulmuştur. Arap alfabesi kaldırıldıktan sonra Arapça eserler de tasfiye edilmiştir. Bu politika doğrudan din üzerinden var olan bağların zayıflatılmasını ve hatta yok edilmesini amaçlamaktadır. Arap alfabesinin lağvedilmesi sonrası önce Latin alfabesine geçilmiştir. Aynı yıllarda Türkiye'nin de Latin alfabesine geçiş yapmasıyla bölge uluslarının Türkiye ile yakınlaşmasından çekinilerek bu kez de Kiril alfabesine geçiş sağlanmıştır. Dil alanında yapılan tüm müdahalelerin ortak amacı bölgeyi İslam etkisinden kopartmak, aralarındaki ulusal birliği kırmak ve Rus halkıyla kaynaştırmaktır (Şahin, 2023, s. 37-38).

Sovyetler Birliği yönetimi bununla birlikte yerel kültürel unsurları ve simgeleri ortadan kaldırmak yerine, onları kontrol altında tutarak yeniden üretme politikası

izlemiştir. Martin'in de vurguladığı üzere Sovyet sistemi bir yandan yerel kimlikleri teşvik ederken, diğer yandan bu kimlikleri sıkı bir ideolojik çerçeveye hapsedmiştir (Martin, 2001, s. 18). Orta Asya toplumlarında çift katmanlı bir kimlik yapısının ortaya çıkmasının başlıca nedeni bu olmuştur. Bir yanda etnik ve kültürel kimlik, diğer yanda ise Sovyet kimliği bölge halkının yaşadığı kimlik krizinin temelinde yatmaktadır.

2.3. Sovyet Sonrası Kimlik Krizi

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması, Orta Asya'daki Türk cumhuriyetleri içinde bir "kimlik boşluğu" yaratmıştır. Sovyet milliyetler politikasının ortadan kalkmasıyla birlikte uluslara dayatılan üst kimlik çökmüştür. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bölgede kurulan Türk devletleri halkları için yeni bir ulusal kimlik inşa etme süreci başlatmışlar, ancak bu süreç dünyanın geriye kalanına oranla daha yavaş ilerlemiştir. Bu durum siyasi elitler için meşruiyet sorunu getirirken toplum açısından da ciddi bir aidiyet sorununu beraberinde getirmiştir.

Bu kimlik krizi üç temel düzlemde kendini göstermiştir. İlk olarak, Sovyet döneminde oluşturulan ulusal kimliklerin ne ölçüde "gerçek" olduğu sorgulanmıştır. Birçok araştırmacıya göre bu kimlikler büyük ölçüde Sovyet politikalarının ürünü olup, tarihsel

kökleri sınırlıdır (Köksal, 2020, s. 24). Bu nedenle bağımsızlık sonrası dönemde bu kimliklerin yeniden tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, bölge uluslarında tarihsel hafızanın yeniden inşası ihtiyacı doğmuştur. Sovyet döneminde bastırılan ve yeniden yorumlanarak çarpıtılan tarihsel anlatılar, bağımsızlıkların ilanı sonrasında yeniden gündeme getirilmiştir (Akıncı & Jafarlı, 2020, s. 519). Bu süreçte özellikle Türk kimliği, İslam kültürü ve yerel tarihsel figürler ön plana çıkarılmıştır. Ancak bu yeniden inşa süreci çoğu zaman seçici ve ideolojik bir karakter taşımıştır. Son olarak, dış etkenler de kimlik krizini fazlasıyla derinleştirmiştir. Rusya'nın "Rus Dünyası" politikası, Orta Asya'da Rusça konuşan nüfus üzerinden bölgedeki etkisini sürdürmesine olanak sağlamıştır (Gülseven, 2019, s. 34). Bu durum yeni bağımsız devletlerin kimlik politikalarını şekillendirirken, üzerlerinde bulunan Rus ve kısmi olarak Çin baskısını da dikkate almak zorunda kalmalarına neden olmuştur.

Etnosembolizm yaklaşımı ile bakıldığında bu kimlik krizi aslında tamamen bir kopuş değil, bir yeniden keşif süreci olarak da değerlendirilecektir. Anthony Smith'in vurguladığı gibi ulusal kimlikler kriz dönemlerinde tarihsel köklerine daha fazla yönelme eğilimi göstermektedirler (Smith, 2017, s. 117-120). Nitekim Orta Asya'da da bağımsızlık sonrası dönemde tarihsel mitler, kahramanlar ve semboller yeniden canlandırılmıştır. Ancak bu süreç, sorunsuz bir şekilde

ilerlememiş; farklı etnik gruplar, bölgesel farklılıklar ve siyasi çıkarlar ulusların kimlik inşasını daha karmaşık bir hale getirmiştir. Bu nedenle Sovyetler Birliği sonrası kimlik krizi yalnızca bir geçiş dönemi sorunu olarak değil, günümüzde de etkilerini sürdüren güncel bir sorun olarak ele alınmaktadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Orta Asya'da kurulan yeni bağımsız Türk devletleri yalnızca siyasi ve ekonomik dönüşüm süreçleriyle değil, aynı zamanda derin bir kimlik boşluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu kimlik boşluğu, Sovyet döneminde bilinçli olarak şekillendirilen ulusal kimlik politikalarının ortadan kalkmasıyla daha görünür hale gelmiştir. Sovyet sistemi etnik kimlikleri reddetmemiş, ancak bu kimlikleri Sovyet ideolojisi ile baskılayarak kontrol altında tutmuştur. Bundan dolayı bağımsızlık sonrası dönemde ortaya çıkan kimlik arayışı hem Sovyet mirasının reddini hem de bu mirasın kaçınılmaz etkileriyle yüzleşmeyi içeren çelişkili bir süreç olarak gelişmiştir (Musaoğlu, 2009, s. 269-270).

3. Bağımsızlık Sonrası Kimlik İnşası

Bağımsızlık sonrası dönemde Orta Asya'daki Türk cumhuriyetleri yalnızca siyasal bağımsızlıklarını kazanmakla kalmamış, aynı zamanda tarihsel olarak kesintiye uğramış kimliklerini yeniden inşa etme sürecine de girmişlerdir. Bu süreç, modern ulus-devlet inşasının klasik örneklerinden farklı olarak, güçlü bir devlet yönlendirmesi altında ve tarihsel, kültürel mirasın seçici biçimde yeniden yorumlanmasıyla ilerlemiştir. Bu bağlamda kimlik inşası ne tamamen yeni bir yaratım ne de geçmişin basit bir devamı olarak değerlendirilebilir; aksine Etnosembolist yaklaşımın da vurguladığı üzere tarihsel semboller, mitler ve toplumsal hafızanın modern siyasal ihtiyaçlara göre yeniden kurgulanması süreci olarak ortaya çıkmıştır.

Bağımsızlık sonrası dönemde Orta Asya devletlerinin karşı karşıya kaldığı en temel sorunlardan biri Sovyetler Birliği döneminde şekillendirilen kimliklerin meşruiyetinin sorgulanması olmuştur (Demirci, 2020, s. 329). Bu devletler bir yandan Sovyet mirasını reddetmeye çalışırken, diğer yandan bu mirasın getirdiği alışkanlıklar içinde hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu çelişkili durum kimlik inşasının hem süreklilik hem de kopuş unsurlarını aynı anda barındırmasına neden olmuştur. Orta Asya'da ulus-devlet inşası büyük ölçüde

devlet elitleri tarafından yönlendirilmiş ve toplumdan ziyade siyasal otoritenin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir.

Bu süreçte tarihsel referanslar, ulusal kimliğin meşruiyetini sağlamak açısından merkezi bir rol oynamıştır. Özellikle Sovyetler öncesi Türk-İslam geçmişine yapılan vurgu, yeni kimliklerin inşasında temel bir dayanak noktası olmuştur. Bu durum, geçmişin modern kimlik inşasında aktif bir kaynak olarak kullanıldığını göstermektedir.

3.1. Kazakistan: Kapsayıcı Devlet Kimliği ile Etno-Kültürel Aidiyet Arasında Denge

Kazakistan'da bağımsızlık sonrası hızlı bir ulus inşa süreci başlatılmıştır. Kazakistan örneği bu sürecin görece dengeli bir biçimde yürütüldüğü bir model sunmaktadır. Kimlik inşası Sovyet mirasının yarattığı kültürel ve siyasal boşluğu doldurmaya yönelik çok katmanlı bir süreç olarak gelişmiştir. Nursultan Nazarbayev döneminde coğrafya, tarih, dil, din, etnik köken ve kültürel miras unsurları kullanılarak ortak bir bilinç oluşturulmak istenmiştir.

Sovyetler Birliği döneminde Kazak nüfusu dışında yoğun bir Rus nüfusuna da ev sahipliği yapan Kazakistan, bağımsızlık sonrası dönemde hem Kazak kimliğini güçlendirmek istemiş hem de çok etnikli yapıyı korumaya yönelik bir politika izlemiştir. Bu doğrultuda Nazarbayev döneminde öne sürülen "Kazakistanlılık" üst kimliği ile farklı uluslara mensup insanların da bu kimliğe dâhil edilmesi amaçlanmıştır (Demirci, 2020, s. 336-338). Kazak kimliği; tarih, dil, kültür ve Kazak Hanlığı mirasına dayanan etno-kültürel aidiyeti güçlendirirken; "Kazakistanlı" söylemi ise ülkedeki Ruslar ve diğer etnik toplulukları dışlamayan siyasal-toplumsal bir üst kimlik üretmeyi amaçlamıştır (Giritlioglu, 2024, s. 1156-1157). Gulbanu Kelerkhan'ın belirttiği üzere Kazakistan'da ulus kimliğin inşa edilme süreci diğer bir taraftan iç ve dış politikaları da doğrudan etkileyerek, Kazakistan'ın hem Asya hem de Avrupa ile ilişkilerini sürdürebilen bir

Kazakistan'da kimlik inşası, etnik köklere dönüş ile toplumsal bütünlüğü koruma hedefi arasında şekillenen pragmatik ve kontrollü bir ulus inşa modeli oluşturmuştur.

Kırgızistan örneği, Sovyetler sonrası Türk devletlerinde kimlik inşasının yalnızca devlet politikalarıyla değil, aynı zamanda mitler, destanlar ve kültürel hafıza yoluyla da şekillenebileceğini ortaya koymaktadır.

diplomasi tercihine yönelebilmesine olanak sağlamıştır (Kelerkhan, 2023, s. 169-172).

Aynı zamanda Kazak dilinin ve kültürünün yeniden canlandırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bu çerçevede dil politikaları, alfabe reformu, tarih yazımı, diaspora Kazaklarının geri dönüşünün teşvik edilmesi ve dinin kontrollü biçimde kamusal alanda yeniden görünür hâle gelmesi ulus inşa sürecinin temel araçları olmuştur (Ametbek, 2017, s. 71-73). Özellikle Kazakçanın güçlendirilmesi yalnızca kültürel bir tercih değil, aynı zamanda bağımsız devlet kimliğinin sembolik bir dayanağı olarak değerlendirilmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Rusçanın kamusal hayat, bürokrasi, eğitim ve şehirli yaşam üzerindeki baskın konumu, bağımsızlık sonrasında Kazakçanın yeniden devletin kurucu unsurlarından biri hâline getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Kazak dili sadece iletişim aracı olarak değil, tarihsel sürekliliği, yerli aidiyeti ve siyasal egemenliği temsil eden bir unsur olarak ele alınmıştır. Devletin eğitim politikaları, resmî yazışmalar, medya ve kültürel üretim alanlarında Kazakçaya verilen önemin artırılması, bu dilin kamusal görünürlüğünü güçlendirmeyi amaçlamıştır (Demirci, 2020, s. 326-329). Kazakistan yönetimi aynı zamanda etnik dışlayıcılığın ülke içinde zaten kırılğan olan dengeleri bozabileceğinin farkında olduğu için daha temkinli bir siyaset izlemeyi tercih etmiştir. Bu nedenle Nazarbayev'in "Avrasyacılık" yaklaşımı da yalnızca dış politika tercihi değil, içeride Türk ve Slav unsurlarını aynı çatı altında tutmaya yarayan bir kimlik formülü işlevi görmüştür (Ametbek, 2017, s. 80-82). Kazakistan'da kimlik inşası, etnik köklere dönüş ile toplumsal bütünlüğü koruma hedefi arasında şekillenen pragmatik ve kontrollü bir ulus inşa modeli oluşturmuştur.

3.2. Özbekistan: Tarih Yazımı ve Devlet Merkezli Millî Kimlik

Özbekistan'da bağımsızlık sonrası kimlik inşası büyük ölçüde devlet merkezli tarihsel meşruiyet üretimi

üzerinden şekillenmiştir. İslam Kerimov iktidarı, Sovyetler döneminde geri plana itilen tarihsel mirası yeniden ön plana çıkararak güçlü bir ulusal kimlik oluşturmayı hedeflemiştir (Yılmaz & Duran, 2023, s. 780-781). Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan ideolojik boşluk, yeni devletin kendisini hem iç siyasette meşrulaştırmasını hem de toplumsal bütünlüğü sağlamasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte Özbekistan, millî kimliği inşa ederken tarih yazımını stratejik bir araç olarak kullanmış ve özellikle Özbekistan toprakları üzerinde şekillenmiş medeniyetleri doğrudan ulusal geçmişin parçası olarak yeniden yorumlamıştır. Bu yaklaşım literatürde "teritoryal (ülkesel) tarih anlayışı" olarak ifade edilmekte ve modern Özbek kimliğinin köklü bir geçmişe dayandırılmasını sağlamaktadır (Gürbüz, 2019, s. 284). Bu bağlamda özellikle Emir Timur figürü ulusal kimliğin sembolik merkezine yerleştirilmiştir. Timur'un büyük bir devlet kurucusu ve askeri lider olarak yüceltilmesi, Özbekistan'ın tarihsel sürekliliğini vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Yılmaz ve Duran'ın ifade ettiği üzere bu tarihsel referanslar yalnızca iç politikada değil, aynı zamanda dış politikada da bir meşruiyet aracı olarak işlev görmüştür (Yılmaz & Duran, 2023, s. 785).

Buna karşılık Özbeklerin göçebe geçmişi veya farklı etnik unsurları resmi söylemde daha sınırlı şekilde yer bulmuş, böylece daha kapsayıcı ve köklü bir tarihsel süreklilik vurgusu öne çıkarılmıştır. Bu durum Özbek kimliğinin tarihsel gerçeklikten ziyade modern devletin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden kurgulandığını göstermektedir. Bununla birlikte Özbekistan'da kimlik inşası yalnızca tarihsel anlatılarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda sınırların belirlenmesi ve toprak bütünlüğünün korunması üzerinden de güçlendirilmiştir (Gürbüz, 2019, s. 281).

Sovyetler Birliği döneminden miras kalan yapay sınırlar, özellikle Fergana Vadisi'nde çeşitli anlaşmazlıklara yol açmış ve bu durum ulusal kimliğin güvenlik boyutunu ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle Özbekistan'da ulus inşası süreci kültürel unsurların yanı sıra mekânsal ve jeopolitik faktörlerle de şekillenmiştir (Kanat & Kılınç, 2024, s. 38-40). Ulusal kimlik oluşumunda Özbekistan örneği kimlik inşasının yalnızca kültürel bir tanımlama değil, aynı zamanda devletin meşruiyetini ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik çok boyutlu bir siyasal süreç olduğunu ortaya koymuştur.

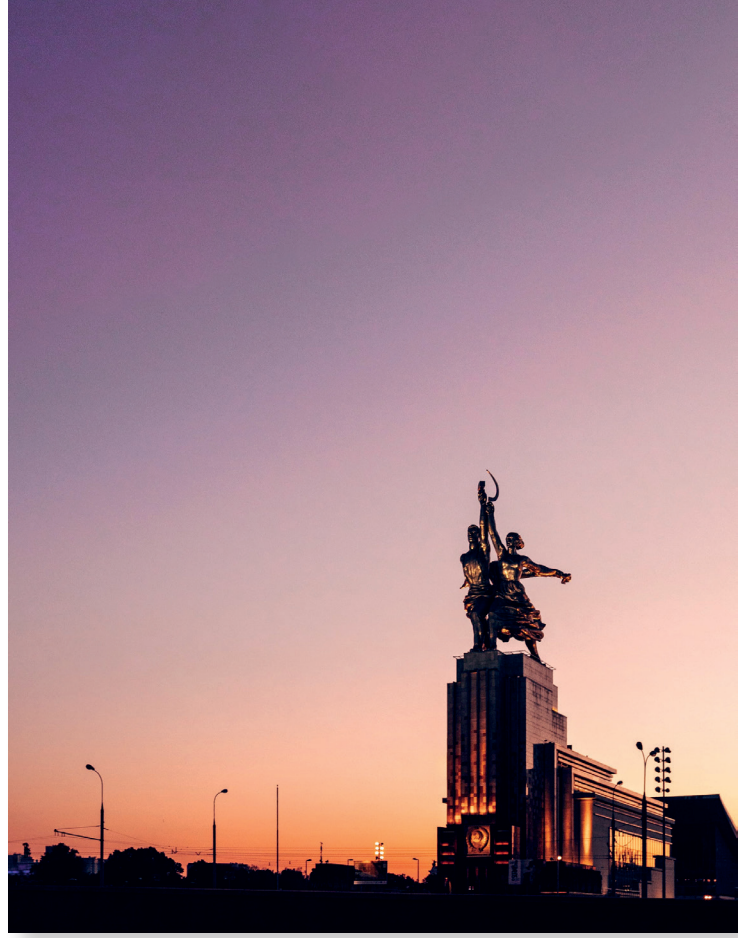
3.3. Türkmenistan: Semboller, Lider Kültü ve Otoriter Kimlik İnşası

Türkmenistan'da bağımsızlık sonrası kimlik inşası diğer Orta Asya Türk devletlerine kıyasla çok daha belirgin biçimde lider merkezli, sembolik ve otoriter bir ulus inşa modeli üzerinden şekillenmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Türkmenistan'da Saparmurat Türkmenbaşı yönetimi, yeni devletin meşruiyetini ve toplumsal bütünlüğünü sağlamak amacıyla ulusal kimliği yoğun biçimde siyasal semboller aracılığıyla yeniden tanımlamıştır. Bu süreçte bayrak, marş, para, anıtlar ve resmi söylem, yalnızca devletin sembolleri olmaktan çıkmış; doğrudan ulusal aidiyetin ve rejim meşruiyetinin taşıyıcı kolonları hâline gelmiştir (Elçi, 2023, s. 301-305). Türkmenistan örneğinde kimlik inşasının en dikkat çekici yönü bu sembollerin yalnızca birleştirici değil, aynı zamanda toplum üzerinde ayrıştırıcı ve disipline edici bir işleve de sahip olmasıdır. Türkmenbaşı dönemi boyunca devlet, Türkmen kimliğini tarihsel ve kültürel bir aidiyetin ötesinde, doğrudan rejime sadakat ile iç içe geçen bir çerçevede sunmuştur.

Türkmenistan'da ulusal kimlik yalnızca ortak tarih, dil ve kültür etrafında değil; aynı zamanda Türkmenbaşı kültü etrafında şekillenen kişiselleştirilmiş bir devlet ideolojisi ile yapılandırılmıştır. Bu bağlamda Türkmenbaşı'nın kaleme aldığı *Rubnama* yalnızca bir ideolojik metin değil, aynı zamanda ulusal kimliğin temel referans kaynağı haline getirilmiştir (Gökçimen, 2023, s. 43). Ulusal marş, bayrak ve para gibi semboller hem bağımsız devletin görünür işaretleri hem de iktidarın ideolojik araçları olarak işlev görmüştür. İsmail Hakkı Elçi'nin belirttiği gibi bu süreçte ulusal semboller hem birleştirici hem de dışlayıcı bir işlev üstlenmiş, kimlik inşası büyük ölçüde devletin kontrolü altında yürütülmüştür (Elçi, 2023, s. 303). Bu durum, Türkmenistan'daki kimlik inşasının diğer Türk cumhuriyetlerinden farklı olarak daha az çoğulcu ve daha fazla merkezî denetim altında ilerlediğini göstermektedir.

3.4. Kırgızistan: Toplumsal Hafıza, Etno-Semboller ve Parçalı Kimlik İnşası

Kırgızistan'da bağımsızlık sonrası kimlik inşası diğer Orta Asya Türk devletlerine kıyasla daha çok tarihsel semboller, toplumsal hafıza ve kültürel anlatılar üzerinden şekillenmiştir (Temür, 2023, s. 165-167). Bağımsızlığını

ilan etmesi sonrasında Kırgızistan da yeni bir ulusal aidiyet zemini oluşturma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmış; ancak bu süreç Kazakistan veya Özbekistan'daki kadar güçlü ve merkezi bir devlet ideolojisiyle değil, daha çok toplumsal hafızayı harekete geçiren sembolik unsurlar aracılığıyla ilerlemiştir. Bu bağlamda Kırgız kimliğinin inşasında en önemli araçlardan biri tarihsel ve kültürel sürekliliği temsil eden Manas Destanı olmuştur. Manas,

Tüm faktörler değerlendirildiğinde Orta Asya Türk devletlerinde kimlik inşasının tek tip ve aynı biçimde ilerleyen bir süreç olmadığı açıkça görülmektedir. Her devlet ortak tarihsel ve kültürel mirası kendi siyasal ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yorumlamış ve özgün bir kimlik modeli geliştirmiştir.

yalnızca kültürel ya da geleneksel bir miras değil; aynı zamanda bağımsızlık, birlik, mücadele ve tarihsel devamlılık fikrini besleyen bir ulusal kimlik kaynağı olarak işlev görmüştür (Ekinci, 2016, s. 343-344). Kırgızistan örneğinde diğer bağımsız Türk devletlerinin aksine ulus inşası süreci toplumu yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya bir şekilde dönüştürmektedir. Bu nedenle kimlik inşası resmi devlet söyleminden ziyade etno-sembolik öğeler, tarihsel hafıza ve toplumsal aidiyet biçimleri üzerinden yürütülmüştür. Kabile bağları, geleneksel toplumsal yapılar ve ortak tarih anlatıları Kırgız kimliğinin toplumsal tabanda meşrulaşmasında etkili olmuştur (Temür, 2023, s. 165-167). Bununla birlikte Kırgızistan'daki etnik çeşitlilik ve toplumsal kırılma noktaları, ortak ulusal kimliğin tam anlamıyla pekiştirilmesini zorlaştırmıştır. Özellikle azınlık gruplarla yaşanan gerilimler, ulus inşa sürecinin tek tip ve istikrarlı bir çizgide ilerlemediğini göstermektedir. Bu nedenle Kırgızistan'da kimlik inşası, güçlü devlet ideolojisinden çok, toplumsal hafıza ve sembolik ortaklıklar üzerinden yürüyen daha parçalı bir süreç olarak değerlendirilebilir (Ekinci, 2016, s. 340-343). Kırgızistan örneği, Sovyetler sonrası Türk devletlerinde kimlik inşasının yalnızca devlet politikalarıyla değil, aynı zamanda mitler, destanlar ve kültürel hafıza yoluyla da şekillenebileceğini ortaya koymaktadır. Burcu Temür'ün analizine göre Kırgız kimliği, tarihsel mitler ve toplumsal hafıza üzerinden yeniden inşa edilmekte; bu süreçte geleneksel unsurlar modern devlet yapısıyla bütünleştirilmeye çalışılmaktadır (Temür, 2023, s. 171-173). Ancak bu süreç diğer ülkelere kıyasla daha kırılma bir yapı sergilemektedir.

3.5. Genel Değerlendirme

Dil ve alfabe politikaları Orta Asya'da bulunan Türk devletlerinin kimlik inşası sürecinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Sovyetler döneminde Rusçanın baskın konumu bağımsızlık sonrası dönemde yoğun olarak sorgulanmış, ardından yerel diller güçlendirilmeye çalışılmıştır. Latin alfabesine geçiş özellikle Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'da yalnızca reform değil, aynı zamanda Sovyet mirasından bir kopuş anlamı taşımıştır. Bu değişim Türk dünyasıyla yeniden bütünleşme arzusunun bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Şahin, 2023, s. 37-38). Kırgızistan'ın Kiril alfabesini koruması ise Rusya ile olan siyasi ve ekonomik yakınlığını devam ettirdiğini göstermektedir.

Tarih yazımı ve toplumsal hafızanın yeniden inşası, kimlik politikalarının bir diğer önemli boyutunu oluşturmuştur. Sovyetler döneminde ideolojik olarak çarpıtılan tarih anlatıları, bağımsızlık sonrası dönemde ele alınarak ulusal perspektife uygun biçimde yeniden yazılmıştır. Bu süreçte tarihsel figürler, mitler ve semboller ön plana çıkarılmış; ulusal kimliğin kökleri derinleştirilmeye çalışılmıştır. Bu durum Anthony Smith'in Etnosembolizm yaklaşımında vurguladığı "mit-sembol bütünü" kavramıyla örtüşmektedir (Smith, 2017, s. 40-41).

Dinin rolü ise daha temkinli bir şekilde ele alınmıştır. Sovyetler döneminde bastırılan İslam, bağımsızlık sonrası dönemde yeniden görünür hale gelmiş; ancak bu sefer de devletler tarafından sıkı bir kontrol altında tutulmuştur. Bu durum, dinin bir yandan kimlik inşasında önemli bir unsur olarak kabul edildiğini, diğer yandan siyasi bir tehdit olarak algılandığını göstermektedir. Özellikle Özbekistan'da radikal dini hareketlere karşı sert politikalar uygulanırken, Kazakistan ve Kırgızistan'da daha ılımlı bir yaklaşım benimsenmiştir (Musaoğlu, 2009, s. 263-264).

Tüm faktörler değerlendirildiğinde Orta Asya Türk devletlerinde kimlik inşasının tek tip ve aynı biçimde ilerleyen bir süreç olmadığı açıkça görülmektedir. Her devlet ortak tarihsel ve kültürel mirası kendi siyasi ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yorumlamış ve özgün bir kimlik modeli geliştirmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerinde ortaya çıkan ulusal kimlik inşası süreçlerini tarihsel ve teorik bir çerçevede incelemiştir. Elde edilen bulgular, Sovyet milliyetler politikalarının bölgedeki kimlik yapılarını derinden dönüştürdüğünü ve bu dönüşümün bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan kimlik krizinin temelini oluşturduğunu göstermektedir. Sovyetler döneminde yukarıdan aşağıya dayatılan ve merkezi ideoloji çerçevesinde şekillendirilen kimlikler, bağımsızlık sonrası dönemde hem sorgulanmış hem de yeniden tanımlanma sürecine girmiştir.

Bağımsızlık sonrası kimlik inşası süreçleri incelendiğinde, Orta Asya Türk devletlerinin ortak bir tarihsel ve kültürel mirasa sahip olmalarına rağmen farklı kimlik stratejileri geliştirdikleri görülmüştür. Kazakistan

çok etnikli yapısını korumaya yönelik kapsayıcı bir üst kimlik inşa etmeye çalışırken, Özbekistan tarih yazımı ve güçlü devlet söylemi üzerinden merkezîyetçi bir kimlik modeli geliştirmiştir. Türkmenistan'da kimlik inşası büyük ölçüde lider kültü ve semboller üzerinden şekillenen otoriter bir karakter kazanmış; Kırgızistan'da ise süreç daha çok toplumsal hafıza, etno-sembolik unsurlar ve yerel aidiyetler üzerinden ilerleyen daha parçalı bir yapı sergilemiştir. Bu farklılaşma, kimlik inşasının yalnızca tarihsel mirasla değil, aynı zamanda siyasal elitlerin tercihleri ve devlet yapılarının niteliğiyle de yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın teorik katkısı, İnşacı ve Etnosembolist yaklaşımların birlikte ele alınmasının Orta Asya örneğini açıklamada daha bütüncül bir çerçeveye sunduğunu göstermesidir. Kimlik bu doğrultuda ne yalnızca modern devlet politikalarının ürünü ne de tamamen tarihsel bir mirasın devamı olarak değerlendirilebilir, aksine geçmiş ile bugünün karşılıklı etkileşimi içinde yeniden üretilen bir süreçtir. Bu nedenle Orta Asya'daki kimlik inşası hem süreklilik hem de kopuş unsurlarını aynı anda barındıran özgün bir dönüşüm alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Orta Asya Türk devletlerinde ulusal kimlik inşası tek tip bir süreç değildir. Her devlet tarihsel referansları kendi siyasal ihtiyaçları bağlamında yeniden yorumlamış ve özgün kimlik modelleri geliştirmiştir. Bu durum bölgedeki kimlik politikalarının gelecekte de değişime açık, çok katmanlı ve özgün bir karakter taşımaya devam edeceğini göstermektedir. Bu bağlamda ilerleyen çalışmaların, kimlik inşasının dış politika davranışları ve bölgesel iş birliği süreçleri üzerindeki etkilerine odaklanması literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A., & Jafarlı, J. (2020). Rusya Kıskaçındaki Türk Devletlerinin Kimlik Mücadelesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(4), 505-524.
- Ametbek, D. (2017). Kazakistan'ın Ulusal Kimlik Krizine Nazarbayev'in Çözüm Önerisi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 60-86.
- Anderson, B. (1993). *Hayali Cemaatler—Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Metis Yayınları.
- Bilgin, P. (2010). The “Western-Centrism” of Security Studies: “Blind Spot” or Constitutive Practice? *Security Dialogue*, 41(6), 615-622.
- Coldoşev, A. (2019). Kimlik ve Sınır: Orta Asya'da Sınır Sorunları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19(2), 303-326. <https://doi.org/10.32449/egetedid.576578>
- Demirci, H. (2020). İlk Dönem Kazakistan Cumhuriyeti'nde Milliyetçilik ve Milli Kimlik (1991-2019). *Kahramanmaraş Sütcü*

- İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 321-342. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.668301>
- Ekinci, N. (2016). Türk Dünyasında Ulusal Kimliklerin İnşasında Manas Destanına Siyasal İletişim Açısından Bir Yaklaşım. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 339-350.
- Elçi, İ. H. (2023). Ulus İnşasında Ulusal Sembollerin Ayırıştırıcı ve Birleştirici Rollerini: Bir Vaka Örneği Olarak Niyazov Dönemi Türkmenistan. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 299-317. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1192504>
- Giritlioglu, S. (2024). Türk Devletleri Teşkilatı Üyelerinin Ulus İnşa Politikaları: Kazakistan Örneği. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 1152-1171. <https://doi.org/10.11616/asbi.1516668>
- Gökçimen, A. (2023). Constructing National Identity in Post-Independence Turkmenistan / Bağımsızlık Sonrası Türkmenistan'da Milli Kimlik İnşası. *Philological Researches*, (8), 42-47.
- Gülseven, A. Y. (2019). *Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya*. (56), 33-52.
- Gürbüz, Y. E. (2019). Özbekistan'da Tarih yazımı ve Milli Kimlik. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19(2), 277-301. <https://doi.org/10.32449/egetedid.625377>
- Kanat, S., & Kılıç, S. (2024). Sovyetler Birliği Sonrası Sınır Sorunları ve Çözüm Arayışları: Özbekistan Örneği. *İmgelem*, (Özbekistan Özel Sayısı), 37-66. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1510734>
- Kelerkhan, N. (2023). *Kazakistan'da Ulusal Kimlik, Ulus İnşası ve Dış Politika* [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Köksal, P. (2020). Orta Asya'da Tarihsel Kimlikler ve Çatışma. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (21), 21-52.
- Lenin, V. I. (1914). The right of nations to self-determination. Marxists Internet Archive. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/self-det/>
- Martin, T. D. (2001). *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*. Cornell University Press.
- Musaoglu, N. (2009). Orta Asya Cumhuriyetlerinde Dil, Ulusal Kimlik ve Demokrasi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 261-273.
- Öz, Y. (2014). *Doğu Avrupa Ülkelerinde Azınlık Hakları: Kırm Tatar Toplumu Örneği* [Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı].
- Öztürk, Z. (2022). Sovyet Adamı Yaratma Çabalarının Orta Asya'ya Yansıması. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 197-210.
- Smith, A. D. (2017). *Milli Kimlik* (B.S. Şener, Çev.; 9. bs.). İletişim Yayınları. (Orijinal eser 1991'de yayımlanmıştır.)
- Şahin, E. (2023). Sovyetler Birliği Döneminde Orta Asya'da Rus Etkisi. *Akademik Düşünce Dergisi*, (8), 29-45. <https://doi.org/10.53507/akademikdusunce.1392168>
- Şengöz, M. (2022). Ulusal Kimlik ve Ulus Bilinci Üzerine Bir Değerlendirme. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 277-295. <https://doi.org/10.20493/birtop.1164021>
- Temür, B. (2023). Kırgız Halkından Kırgızistan Devletine: Etno-Sembolizm Bağlamında Bir Analiz. *Bölge Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 158-178.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press
- Yılmaz, K. K., & Duran, H. (2023). Tarihsel Miras ve Özbek Kimliğinin Özbekistan Dış Politikasının Oluşumuna Etkisi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(50), 777-788. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.1369705>